

דרשונני וזחיז

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה



קדמאה

להורות תורת רבותני

היאמנים העלי' המחשבה

גיליון מס' 22

פרשת חיי שרה תשפ"ג

מושגל ראשון

דבר המערכת

מהי 'השגחה פרטית'?

ידועה הדרשה השגורה בפי המגידים לבאר את מה שדרשו חז"ל על שרה אמנו "בת ק' כבת כ", שרומז על פרק כ' בתהילים שזה מזמור 'ענג' ה' ביום צרה, ופרק ק' שבתהילים שזה 'מזמור לתודה', ללמדנו שההודאה צריכה להיות באותה כוונה ודביקות כמו הבקשה.

רבים הדרשנים הלומדים מפרק כ' לפרק ק' - מהבקשה להודאה, אך מעטים הם אלה החושבים גם על הצד השני...

בשנים האחרונות חלה התעוררות גדולה בקרב הציבור בנושא 'השגחה פרטית', וחשיבות העניין שיישם האדם לב לסייעתא דשמיא שמלווה אותו על כל צעד ושעל, ואין כאן המקום להרחיב בגודל חשיבות ונחיצות העניין.

ומלבד גודל החיזוק הרוחני שיש בדבר, ישנה גם תועלת נפשית גדולה בכך, שהרי על ידי כך מתרגל האדם לראות את הטוב, את חצי הכוס המלאה - את כל הפעמים שבהם הוא כן הספיק את האוטובוס בדקה ה-99.. או לחילופין את כל הפעמים שבהם הפסיד את האוטובוס, אבל בדיוק את האוטובוס שנקלע לתאונה קשה...

אכן תועלת מרובה ישנה בהתחזקות זו, ובראיית הסייעתא דשמיא המלווה את האדם על כל צעד ושעל, אך לצד המעלות הרבות שבדבר יש בכך גם חיסרון בולט, שהרי מה לעשות שברוך השם לא תמיד האוטובוס שפספסנו נקלע לתאונה, ולא תמיד מתגלה ההשקעה הגדולה שהחמצנו כעוקץ בסדר גודל בינלאומי.

במקרים כאלה אדם רגיל שלא העמיק להבין את דרכי הנהגת הא-ל, וניזון רק מסיפורי המופתים וסיפורי 'השגחה' המתבדרים תחת כל עץ רענן, יחשוב שהוא לא זוכה להשגחה הפרטית האלוקית המלווה אחרים על כל צעד ושעל, וכנראה שהש"ת משגיח בפרטיות רק על פלוני או על אלמוני...

אך האמת היא שמקור טעותם הינה טעות פשוטה בהבנת הנקרא, הבנת פירוש המושג 'השגחה פרטית'.

בשביל להבין מה כוונת המושג השגחה פרטית צריכים אנו לחזור אל המקור, אל דברי הבעש"ט הק' שסלל לנו את הדרך להבין דרכי הנהגת ה' והשגחתו על ברואיו.

וכך איתא בכתב שם טוב (הוספת קע"ט), "וכידוע בענין השגחה פרטית דלא זו ללבד דכל פרטי תנועות הנבראים למיניהם היא בהשגחה פרטית מהבורא יתברך, והשגחה פרטית הלזו היא חיות הנברא וקיומו... ועל דרך דוגמא הנה תנועת אחד הדשאים הצומח בעמקי יער או באחד ההרים הגבוהים או בעמקים היותר עמוקים אשר לא עבר שם איש... דתנועת הדשא הוא לימינו ולשמאלו לפנים ולאחור בכל משך ימי חייו, הוא עפ"י השגחה פרטית, אשר הוא יתברך גזר אומר אשר דשא פרטי זה יחיה חדשים ימים ושעות קצובות, ובמשך זה יסוב ויכופ לימינו ושמאלו לפניו ולאחוריו במספר כזה וכזה. עכ"ל.

בדברים אלו אנו רואים שהמקרה שאותו בחר הבעש"ט הק' להביא בתור דוגמא להשגחה פרטית הינו דווקא דבר שאנו לא מבינים מדוע זה קורה... וזאת בניגוד מוחלט למה שמקובל היום - להביא בתור סיפורי 'השגחה פרטית', את סיפורי 'הפי אנד' המובנים.

על פי הדברים האלה ניתן אולי לדרוש דרשה הפוכה בדברי חז"ל "בת ק' כבת כ", דרשה שאולי הרבה יותר נצרכת בדורנו המשופע בסיפורי 'השגחה', והיא שבעת שהאדם עומד בפרק כ' - הפרק של 'ענג' ה' ביום צרה, עליו להבין שגם זה נעשה בהשגחה פרטית ומדויקת בדיוק כפי שהוא מבין זאת בפרק ק' - הפרק של מזמור לתודה...

כתוב העלון:

מה גרם
להרשנה
הנוראה?

2 מדור
מחשבת
יסוד

סוד
קסמו של
הסיפור
החסיד.

4 מדור
מחשבת
הפרשה

היסוד
החסיד של
שיטת ריה"ל.

6 מדור
מחשבת
מצווה

"אני כינור
לשיריך"

8 מדור
עקבות
המחשבה

העיקר הראשון: מציאות ה' ענף ב': פולמוס הצמצום (ב')

בפרק הקודם ראינו את דברי האריז"ל - יסוד המחלוקת, המבאר שקודם הבריאה היה אורו יתברך ממלא את כל המציאות, ולא היה מקום פנוי, ולכן כאשר עלה במחשבתו לברוא את העולם היה צריך לצמצם את אורו, וכלשונו, "טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הגבראים, היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות ולא היה שום מקום פנוי אלא הכל היה ממולא מן אור-איין-סוף פשוט ההוא... והוא הנקרא אור-איין-סוף, וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות ולהאציל הנאצלים... הנה אז צמצם את עצמו איין-סוף ואז נשאר מקום פנוי".

וכפי שראינו שכבר בדור הראשון של תלמידי הארי"ל רבתה המבוכה, ולא ידעו איך לפרש עניין זה, האם הצמצום הוא כפשוטו וסילק עצמו ומהותו מן העולם, או שמא אין זה כפשוטו ובוודאי שהש"ת ממלא כל עלמין וצמצם את אורו הכוונה שרק הסתיר את אורו.

הצמצום במשנת החסידות

יכולה הייתה מחלוקת זו בהבנת דברי הארי"ל להישאר בין כוחלי עולם הקבלה, הרחק מאוד הזרקורים, והרחק מידיעתם של רוב שלומי אמוני ישראל שאין להם עסק בנסתרות. אך כבר אמרו חז"ל (וזהו הק' פרשת נשא קל"ד) 'הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל, והכנה פרשה זו שתהא נידונה בפי כל...'

ההתעוררות הגדולה סביב סוגיה זו הגיע ללא ספק בעקבות התגלות אורו של הבעש"ט הק' ז"ע, והפצת מעיינות החסידות בעולם.

שוריה אחד מיסודות החסידות הוא היסוד שמלא כל הארץ כבודו, ובכל דבר ודבר יש התנוצצות אורו יתברך, וכפי שאיתא בצוואת הריב"ש (סימן קמ"א) "זה כלל גדול, בכל מה שיש בעולם יש ניצוצים הקדושים... אפילו עצים ואבנים, אפילו בכל מעשים שאדם עושה, אפילו עבירה שאדם עושה יש בה ניצוצות השבירה".

וכן מצאנו יסוד זה בדברי תלמידי הבעש"ט וכפי שכתב המגיד ממעזריטש (ליקוטי אמרים סי' קכג) "וזהו מלא כל הארץ כבודו, שאף בעבודה זרה וכל הגילולים יש ניצוצות קדושות".

וכן איתא בתניא (פרק מ"ב) "שהקב"ה מלא ממש את העליונים ואת התחתונים ואת השמים ואת הארץ ממש מלא כל הארץ כבודו ממש". כמו כן רואים אנו שבעל התניא שלל בחריפות את הדעה המבינה את עניין הצמצום כפשוטו, וכלשונו בשער היחוד והאמונה (פרק ד) "מכאן יש להבין שגגת מקצת חכמים בעיניהם ה' יכפר בעדם, ששנו וטעו בעיונם בכתבי האריז"ל, והבינו ענין הצמצום המוזכר שם כפשוטו, שהקב"ה סילק עצמו ומהותו ח"ו מעולם הזה, רק שמשגיח מלמעלה בהשגחה פרטית על כל היצורים כולם אשר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת".

השפעת יסוד זה על דרך עבודת ה'

לשיטה זו ישנם השלכות מעשיות בדרכי העבודה, משום שאם הקב"ה ממלא את כל ההווה, אם כן הגישה אליו אינה רק באמצעות התורה והמצוות, אלא גם העיסוק בצורכי חול ובעסקי הגוף - אם הם נעשים בדרך הנכונה ובכוונה הרצויה - נחשבים כעשיית רצון הבורא, ומהווים אמצעי לדבקות בו.

וכן אכן כתב הרה"ק בעל התולדות יעקב יוסף בפרשת נשא, "כל הארץ כבודו, ואין דבר גדול או קטן נפרד ממנו, כי הוא המצוי בכל המציאות כולן, ולכן יכול האדם השלם לייחד ייחודים עליונים אפילו במעשיו הגשמיים, הן מאכלו ומשתה ומשגל ומשא ומתן ודבריו הגשמיים שבינו לבין חבריו".

יסוד זה גם מובאר בספר בן פורת יוסף [שגם הוא חובר ע"י התולדות], ששם מסביר התולדות את המדרש המפורסם: "ויהי ערב אלה מעשיתן של רשעים, ויהי בוקר אלה מעשיתן של צדיקים, ואיני יודע באיזה מהן חפץ", שכבר תמחו רבים מה ההווה אמינא שהקב"ה יחפץ במעשיהם של רשעים, ומתוך על כך בשם הבעש"ט ש'מעשיו צדיקים' הם מעשי המצוות, ואילו 'מעשי רשעים' אינם עבירות, אלא מעשי חולין - אכילה ושתיה וכיצוא באלה. ולכן המדרש מביא צד שמעשיו חול הנעשים בכונה טהורה לשם שמים הינם בעלי ערך גדול יותר ממעשי מצוות הנעשים ללא דבקות ובלי כוונה פנימית. ואכן מסקנת

דברי התולדות שם היא שאכן עדיפים מעשי חולין הנעשים לשם שמיים ובכוונה פנימית ממצוות הנעשות ללא כוונה...

וכן כתב הרה"ק ר' נחום מטשערנוביל בספרו "מאור עיניים" (בליקוטים) "בכל דרכיך דעהו, צריך שיהיו כל מעשיו לשם שמים, אפילו כל ענייני עולם הזה כי הכל מה שיש בעולם 'כל פעל ה' למענה' וכל מה שברא לכבודו בראו" (אבות ג, א)... ונמצא שבכל דבר יש כבוד הבורא יתברך, הרי הוא מלא כל הארץ כבודו שאין מקום פנוי מיניה, וכל מה שהאדם עושה מענייני עולם הזה הן אכילה ושתיה הן ענייני סחורה הכל הוא כבודו של הבורא ברוך הוא, כי באורייתא

ברא קוב"ה עלמא (וזהו, הקדמה, ה' ע"א), ובכל דבר הוא תורה, נמצא כל עסקיו של אדם הם הכל עסק הבורא ועסק תורתו, שעל ידי התורה נברא הכל, ובכל דבר היא התורה.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה "מה אהבתי ותרדת כל היום היא שיחתי" שהיה לו לומר "אהבתי ותרדת" בלא תיבת מה, אמנם כיוון אל מה שאמור לעיל שכל החשק והאהבה הוא אל הרוחניות של כל דבר היא התורה ולכן אמר מה שאהבתי בכל דבר והענין הוא ותרדת שאהבתי ולא הדבר מצד עצמו". עכ"ל"ק.

ההתנגדות הסוערת

והנה על דבר זה יצא קצפם של המתנגדים, משום שני סיבות, ראשית בגלל שהם כן הבינו את דברי האריז"ל כפשוטם, וכפי שיטת רבי עמנואל חי ריקי, בעל משנת חסידים, שכותב בספרו יושר לבב "החס על כבוד קונו

צריך להעלות על לבו מחשבת צמצום זה כפשוטו". ולכן אחזו שלומר שאלוקותו יתברך מצויה בכל דבר היא כפירה ממש. אולם לא פחות מכך בגלל שחששו מה יהיו ההשלכות של החידוש היוצא מסוד זה - החידוש שעבודת ה' אינה מצטמצמת לשעות שבהם האדם עוסק בתורה או תפילה, אלא מתפרשת על כל חייו וכל תחומי עיסוקו.

וכפי לשונו של הגאון מוילנא במכתבו הנודע ב"א תשרי שנת תקנ"ז לראשי עם קהל ק"ק מינסק אודות החסידים:

"ימללו אלה אלהיך ישראל כל עץ וכל אבן, ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה בפסוק ברוך כבוד ה' מקומו, ובפסוק ואתה מחיה את כולם, הרי על הרועים הרעים שבהם שבדו מלבם משפט חדש ואולפין הדת, ושתי תלמידים הבאים

אחריהם, ושם שמים מתחלל על ידיהם". בדברים אלו רואים אנו שעיקר חששו של הגאון מהחסידות הייתה אכן מכך, וכדבריו 'מללו אלה אלוך ישראל כל עץ ואבן'.

שריפת הספרים וההלשנה

בדברי בעל התניא אנו רואים שזו הייתה גם עיקר הסיבה שבגינה שרפו ל"ע המתנגדים את ספרי החסידות, ובראש את ספר ליקוטי אמרים של המגיד ממעזריטש, וכלשונו

במכתב לאנ"ש המגיד דק"ק וילנא (אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת נב) "לפי הנשמע במדינתנו מתלמידיו, אשר זאת היא תפיסת הגאון החסיד על ספר לקוטי אמרים ודומיו, אשר מפורש בהם פירוש ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כפשוטו ממש, ובעיני כבודו היא אפיקורסות גמורה לאמר שהוא יתברך נמצא ממש בדברים שפלים ותחתונים ממש. ולפי מכתב מעלתם על זה נשרף ספר הידוע ובפירוש מאמרים הנזכרים.

שריפת ספרים זו נזכרת גם בכתבי המתנגדים עצמם וכפי שאיתא בקונטרס "ומיר עריצים וחרבות צורים" (אלקנסין תקל"ב), "ועוד זאת שנית עשו נגדי קלהלני, ובערה גם הבעירה לבער הקוצים מטרם ה' צבאות, ושרפו ספרי דתיהם השונים מכל עם בית ישראל, בשער בית הכנסת בקלהלני, בעת כניסת השבת". ה"י.

מתוך תיק החקירה של הבעל התניא שנחשף בשנים האחרונות עולה שטענה זו הובאה גם מאוחר יותר - בכתב המלשינות שהגישו המלשינים נגד בעל התניא [שבעקבותיו נאסר] בד' סיוון תקנ"ה.

וכך מופיע בכתב המלשינות שעדיין נמצא בגניזת הממשלה הרוסית [בתרגום מרוסית]: "באותו ספר כתוב איך שאין לאדם לירא משום גברא, הגם שמתרחש שאיזה איש או חיה יעשה לאדם איזה חזק, זהו הכל מהש"ת הנמצא באותו הנברא ועושה הנוגש בעד מפעליו. וזהו מתנגד לדת ישראל מחמת שטמטעם זה לא יגיע שום עונש לעוברי עבירה, אם הבורא היה נמצא בו ועושה החזק ההוא..."

המשך יבוא



ספר החרם שהוציאו ראשי - רש"ע קודלת' וילנא

יפה שיחתן של עבדי אבות

רמיזא באורייתא

העניין המרכזי שבו עוסקת פרשתנו הינו פרשת שליחותו של אליעזר עבד אברהם לחרן, וסיפור אירוסיו של יצחק אבינו. אמנם ישנם פסוקים בתחילת הפרשה העוסקים בפטירתה וקבורתה של שרה אמנו, ועוד מספר פסוקים בסוף הפרשה העוסקים בפטירתו של אברהם אבינו, אך רובם המוחלט של פסוקי הפרשה נסובים ומאריכים בסיפור שליחותו של אליעזר. כה בולטת היא האריכות הזו עד שעל כך דרשו חז"ל את דרשתם הידועה (בראשית רבה ס, ה), "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתם של בנים".

והנה כשנעיין בפסוקים המספרים את סיפור שליחותו של אליעזר נראה שישנו מוטיב אחד שהזכרתו שוב ושוב היא זו שגורמת לחלק גדול מהאריכות היתירה, עניין מסוים שמצד אחד התורה רומזת עליו שוב ושוב, אולם מצד שני התורה אינה מדברת על כך בפירוש, וזה עניין עשירותו המופלגת של אברהם אבינו. מצד אחד נדמה כאילו התורה אינה רוצה להתייחס לנושא זה, שהרי לא מצאנו שום פסוק מפורש שבו התורה מספרת לנו שאברהם אבינו ע"ה היה

עשיר מופלג, תמיד ההתייחסות לעושרו הרב מגיע באזכור ובדרך אגב. אבל מצד שני אותם התייחסויות 'אגביות' החרות על עצמם שוב ושוב...

הדוגמא הכי בולטת לכך היא בפרשתנו שבה מספרת התורה חמישה פעמים על הכסף הרב והתכשיטים שלקח איתו אליעזר.

א. בפסוק ל', "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכל טוב אדוניו בידו".

ב. בפסוק כ"ב, "ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות, ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו, ושני צמידים על ידה עשרה

זהב משקלם". בפסוק זה גם רש"י הק' כבר שם לב לקושיה למה צריכה התורה לפרט בדיוק את משקלם הרב של תכשיטי הזהב, ותידין שבקע רומז לשקלי ישראל - בקע לגולגולת, ושני צמידים עשרה זהב משקלם רומז לשני לוחות הברית שבהם עשרת הדברות. והנה למרות שרש"י כבר תידין פסוק זה על דרך הדרש ודאי שעדיין צריכים אנו להבין מה הכוונה על פי פשט.

ג. בפסוק ל', "ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחותו".

ד. בפסוק ל"ה, שם מספר אליעזר "וה' ברך את אדוני מאד ויגדל, ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים ושפחות וגמלים וחמורים".

ה. אחר כך שוב בפסוק נ"ג, "ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבהק".

כמו"כ רואים אנו זאת בפרשת לך (פרק י"ג פסוק ב'), כשהתורה מספרת על מסעותיו של אברהם אבינו התורה מוסיפה כאילו בדרך אגב 'אברהם כבד מאוד במקנה בכסף ובוזהב, כאילו רק באה לציין את הקושי הגדול שהיה לו לטלטל את כספו הרב בכל מסעותיו.

וזה ודאי שמשוהו מסתתר מתחת להדגשה החוזרת ונשנית של עושרו של אברהם אבינו, אולם נראה שעוד יותר רוצה התורה ללמד אותנו משהו בזה שהיא מתעקשת להזכיר זאת רק באגביות וברמיזים...

התת-מודע - The subconscious

ידועה היא תפילתו של הרה"ק ר' אלימלך מליזענסק ז"ע המסוגלת לקבלת התפילות. ואכן רבים זוכים ואומרים זאת מידי יום, אך מעטים הם אלו השמים לב לתוכן התפילה, ומעטים עוד יותר השמים לב ליסוד הפסיכולוגי הגדול שמחדש לנו הרבי ר' אלימלך

היסוד שאותו כתב לנו הרבי ר' אלימלך כבר לפני 250 שנה גילו חכמי אומות העולם רק 120 שנה מאוחר יותר, עם ניסוחה של תורת הפסיכואנליזה...

במילים "ותזכינו אבינו שבשמיים אל מלא רחמים, שניחד את לבבנו ומחשבותינו ודיבורינו ומעשינו וכל תנועותינו והרגשותינו הידועות לנו ושאינן ידועות לנו הנגלות והנסתרות שיהיה הכל מיוחד אליך באמת ובתמים", שבמילים אלו מגלה לנו הרבי ר' אלימלך שחוקי מהמחשבות שאנו חושבים עליהם, ישנם עוד מחשבות רבות שאנו אפילו לא מודעים לקיומם והם 'המחשבות שאינן ידועות לנו'.

את היסוד הזה שאותו גילה לנו הרבי ר' אלימלך כבר לפני 250 שנה [לכאורה בסביבות שנת ה' אלפים תק"ל-תק"מ שהרי בשנת תקמ"ז הוא כבר נפטר], גילו חכמי אומות העולם רק 120 שנה מאוחר יותר, עם ניסוחה של תורת הפסיכואנליזה על ידי זיגמונד פרויד בשנת ה' תרנ"ו...

וגם אז לא היו רבים שהאמינו בכוחו של התת מודע, רק כעבור שנים התחיל עולם להכיר בכוחן של אותם 'מחשבות שאינן ידועות לנו'. וכדבריו של אחד מגדולי הפילוסופים והפסיכולוגים בעולם "בתחרות בין המוח המודע לתת המודע - התת המודע תמיד מנצח בסופו של דבר".

החדרת האמונה בכל רבדי הנפש

קעת נתנה ראש ונשובה להבין את פרשתנו.

התורה הק' אינה מאריכה סתם בדברים אודות עושרו העצום של אברהם אבינו, בדברים אלו בעצם מספרת לנו התורה על קיום הברכה שבידיך השי"ת את אברהם אבינו "ואעשך לגוי גדול, ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה", וכפי שפירשו רבותינו (בראשית רבה לט, א), "ואברכך - בממון", ובכך מוחדרת האמונה בקרבנו שכלל היוצא מפיו יעשה, ודבר אחד מדבריו אחר לא ישוב ריקם.

אמנם כאשר אדם רוצה להעביר מסר לחבירו ישנם שני דרכים להעביר זאת. ונביא משל - אם ראובן רוצה לשכנע את שמעון שלי הוא צדיק, יכול הוא לגשת בפשטות ולומר לשמעון שלי הוא צדיק, אך בצורה זו יכול שמעון להתחיל להתנגד ולהתוכח איתו האם הוא אכן צדיק או לא, אך אם יגש ראובן וידבר על עניין אחר לגמרי ובדרך אגב יזכיר לוי הצדיק ואת צדקתו, לא יתנגד שמעון לכך, שהרי לא על כך הדיון, אלא על עניין אחר. אולם באזכור זה נכנסת לתת מודע של שמעון האמונה בצדקתו של לוי.

עפ"ז נוכל להבין מדוע התורה לא דיברה בפירוש

על עושרו של אאע"ה ועל קיום ההבטחה, משום שאז היה הדבר מעורר דיון והתנגדות, אך כאשר ה ת ו ר ה

מספרת לנו על עושרו של אברהם אבינו ועל קיום ההבטחה בדרך אגב, האמונה בהש"ת נכנסת אלינו בתת מודע ובצורה שאינה מעוררת התנגדות.

סוד כוחו של הסיפור החסידי

על פי יסוד זה נוכל להבין מה באמת החשיבות הגדולה של סיפורי צדיקים ושיחתם של עבדי אבות, עד כדי כך שהתורה הגדירה שיפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, וגם מדוע דווקא בפרשה זו מלמדת אותנו התורה על חשיבות זו. משום שבפרשה זו גלתה לנו התורה את סוד קסמם של הסיפורים, שכוחם הוא בכך שהם אינן אומרות לנו בפירוש להאמין בכך וכך, או לעשות כך וכך, דווקא לכן אין הם מעוררים התנגדות ודיון ולכן הם חודרות ונכנסות עמוק כל כך...

ועל פי זה נוכל להבין מה הייתה מטרתו של אור שבעת הימים ז"ע שהחשיב כל כך את סיפורי הצדיקים, עד כדי כך שהמאור ושמש כתב "שרק על-ידי סיפורי מעשיות ושיחת חולין של הצדיק, יוכל האדם לבוא לידי תשובה".

שלא כפי שישנם רבים שחושבים שזו רק דרך לדבר אל פשוטי העם שלא שמים ליבם לשמוע דברי תורה, אלא שבכך מוחדרים יסודות האמונה לתת מודע ולרובים הכי פנימיים, ולכן גדול כוחו של סיפור יותר מדברי תורה גם בשביל גדולי תלמידי החכמים.

וכפי אמרתו הידועה של האדמו"ר "הצמח צדק" מליובאוויטש שהסביר: "אפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, וכולנו יודעים את התורה, מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים - יש צורך לספר סיפורי חסידות, ובסיפור זה יוצאים ממצרים" - כלומר משתחררים מן הקצרים הפנימיים של הנפש, ויוצאים אל האור...

מעובד ע"פ ספר רצון משנה

עיקר וטפל במושגי ההתבודדות ההתבודדות במשנת ריה"ל - פרק שני

בפרק הקודם ראינו שהלוי תוקף בחריפות את ההתבודדות וכלשונו במאמר השלישי (אות א') "מי שהכניס עצמו להגור בפרישות, (הכוונה בפרישה טחיי התורה, והייעו התבודדות), כבר הכניס נפשו בַּסִּוּרִין וְחָלִי נַפְשִׁי וְנַשְׂמִי, ... מואס בְּחַיִּיו מִפְּנֵי קִצְוֹתוֹ בְּמַאֲסָרָיו וּמְכַאֲבָיו, לא מְתַאֲוֶה לְבַדִּידוּת". וכבר הקשו רבים על מה יצא קצפו של רבינו, וכי לא ראינו אנשים שיצאו להתבודד בשדות וביערות וחזרו שלמים ובריאים בגופם ובנפשם? וביארנו שדברי רבינו אינם נגד התבודדות מועטת של פרק זמן מסוים כל יום, אלא דברי רבינו הם נגד 'חיי התבודדות', היינו נגד התפיסה הרואה את תכלית האדם בעבודת ה' עצמית ללא קשר לחברה ולכלל. בפרק הזה נראה את דברי הרמב"ם שכן הלך בדרך זו ואת דעתו החריפה של הלוי נגד שיטה זו.

שיטת הרמב"ם - שלמות עצמית

כשנצצה לראות את שלמות תפיסת הרמב"ם, בעניין יחסי יחיד וחברה, נציץ בהקדמת המשנה, שם הרמב"ם חותר למציאת תכלית האדם, והוא מגדיר אותה, כאמור, כהשגת המושכלות, ובראשן אחדות הא-ל וכל הכרוך בה מן החכמות הא-להיות, ועמה הטבת המידות כולן, בסופו של הדיון הוא מעלה את השאלה הבאה, "ונשארה כאן שאלה אחת, והיא, יש למקשה לומר, אתם כבר אמרתם שלא המציאה החכמה האלוקית שום דבר לבטלה, ... ושתכלית המין האנושי הוא השגת המושכלות, אם כן מדוע המציא ה' כל בני אדם שאינם ממדע רודפי התאוות, והאדם המלומד הפרוש נדיר ופלאי, לא ימצא אלא יחיד באחד הדורות".

התשובה שהרמב"ם נותן לשאלה זו היא, שכל קיומם של אותם בני אדם הוא, כדי לאפשר את קיומם של היחידים המוגעים לתכלית, שהרי אילו

היה כולם מתפלספים, לא היה מי שייטע ויבנה וכו', וכלשונו "אלמלי השוטים היה העולם חרב", דהיינו לולא כל אותם בני אדם המשקעים את כל כוחם ברדיפה אחרי ממון ורכוש לא הייתה הארץ נושבת, ועוד שהצורך הנפשי בחברה הוא צורך קיומי, לא פחות מן הצרכים הגשמיים, וגם 'עמי הארץ' יוצרים את החברה, כך שאפשר לראות בהם משרתים של אנשי המעלה.

נמצא מבואר דעת הנשר הגדול שתכלית האדם היא לו לעצמו בלבד וסיבת החברה הוא כדי לשרת את אותו האדם השלם.

שיטת ריה"ל - שלימות חברתית

וכאן בא ריה"ל, ומחדש זווית ראייה חדשה בסוגיית יחסי הפרט והציבור, כשהוא מעמיק וחוקר, למה אכן ייצר הבורא את העולם בצורה זו, שהאדם יצטרך להגיע לדבריו הגשמיים לכלל, וביותר למה הוליד הא-ל בנפש האדם המתפלסף צורך לחברה, ואם ברצונו שכולם יתפלספו יכול היה הקב"ה לברוא עולם שכולו שכל ואין בו צרכים גשמיים, ושוב חזרה השאלה למקומה, "יש למקשה לומר, אתם כבר אמרתם שלא המציאה החכמה האלוקית שום דבר לבטלה, ... ושתכלית המין האנושי הוא השגת המושכלות, אם כן מדוע המציא ה' כל בני אדם שאינם משיגים מושכל",

ומכאן מגיע ריה"ל לקביעתו, היחיד אינו יכול להתקיים בפני עצמו, ועל כן עיקר החשיבות בעולם הוא הציבור, והיחיד בטל אליו. ההסבר לחשיבות הציבור על פני היחיד, הוא החידוש הגדול בשיטתו של ריה"ל, המעמיד את הציבור במרכז באופן מוחלט, "ומשל מי שהתפלל לצורך עצמו, כמשל מי שהשתדל לחזק את ביתו לבדו ולא רצה להכניס עם אנושי המדינה בהעזרם על חזק חומותם, הוא מוציא הרבה

ועומד על הסכנה, ואשר יכנס בְּמֵה שְׁנִכְנְסִים בו הצבור, מוציא מעט ועומד בבטחה, כי מה שמוקצר ממנו אחד משליו אחר, ותקום המדינה בתכלית מה שיש ביכלת, ויהיו אנשיה מגיעים כלם אל ברכתה בהוצאה מעטת עם הדין וההסכמה". (שם אות י"ט)

הדיון כאן הוא לא בשאלה של תפילה, אם להתפלל ביחיד או בציבור, אלא זוהי גישה כללית, האדם אינו חי לעצמו בעולם, ואין הוא מסוגל להתקיים בפני עצמו, אדם מוכרח לחיות בתוך הציבור, בתוך הכלל ואין הוא יכול להתקיים לבדו, כדי שיהיה לאדם את הצרכים הבסיסיים שלו-אוכל, ביגוד, מגורים הוא צריך לסיוע של אחרים, ואלמלא כן, לא היה יכול להכין את הכל לעצמו, הוא הדין גם בעניין ההגנה מפני אויבים, אדם אחד יתקשה לעמוד מול אויבים, ויצטרך להוציא את רוב על חיוזק חומות ביתו, ואילו ציבור גדול, יוכל לעמוד ביתר קלות בהשתתפות מועטת של כל אחד מהם בהוצאות.

התעלמות מהעולם והחברה - חטא

ולא זו בלבד, אלא שכל מי שאינו משתתף עם הציבור ומוציא עצמו מן הכלל הרי הוא חוטא, הן כלפי הכלל והן כלפי עצמו, "ועל כן קורא אפלטון מה שיוציא בצד התורה (מה שאפשר להוציא מתוך דבריו, מכיוון שמתאימה לתורה הק): 'חלק הכל', (שהפרט כל מציאותו שהוא חלק מהכלל, והייעו שהקיום האמתי, הוא השלם, וזה הכלל), ובעוד שיתעלם היחיד מחלק הכל והוא שיש בו תקנת צבורו, אשר הוא חלק ממנו, וחשב כי יתירנו לעצמו, הוא חוטא על הכל וחוטא לנפשו יותר".

וכאן, מביא ריה"ל את משלו הידוע שבו הוא מטשיל את היחיד לאבר מתוך גוף שלם, ובכך מותח את תפיסתו ביחס לכלל עד הקצה, "כי היחיד בכלל הציבור כאבר האחד בכלל הגוף. אלו היה מקפיד הָרוּעַ על דְמוּוֹ שְׁהָצֵרֵךְ אֶל הַהִקְוָה, הִיָּה נִפְסָד הַגּוֹף כְּלוּ וְנִפְסָד הַרוּעַ בְּהִפְסָדוֹ. אֵךְ רָאִי לַיְחִיד לְסַבֵּל הַצֵּעַר גַּם מִתְּקַנַּת הַכֹּל וְהַנְּחוּץ מִמָּה שְׁיַעֲזֵן עָלָיו הַיְחִיד, הוּא חֵלֶק הַכֹּל שְׁיִתְּנֵנוּ וְלֹא יִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ". היינו לא רק חשבון צלול של כדאיות יש כאן, דהיינו שהיחיד אינו יכול להיות יעיל בסיפוק צרכיו כשהוא לעצמו, כמו בהיותו חלק מהחברה, אלא שהיחיד הוא איבר אחד בגוף הכללי, במובן העמוק יותר, המחייב אפילו למסור את חייו למען קיומו של הגוף החברתי,

כמו שמקריבים איבר אחד בגוף למען קיומו של הגוף כולו.

בתפיסה זו נאמן ריה"ל לשיטתו, שמטרת עבודת הבורא הוא בעולם הזה דווקא ולא בפרישות מההנאות הגופניות, לשיטתו הואיל ומטרת התורה היא להורות ליהודי כיצד לחיות בעולם הזה, כיצד להביא לחיקנו ושלמותו, וכיצד להביא לגילוי מלכותו של הקב"ה בעולם הזה, משום כך האדם נדרש לעבוד את הא-ל גם בהנאותיו הגופניות בעולם הזה, ומשום כך הוא נדרש לעבוד את ה' בתוך חלק מן הכלל.

היסוד חסידי בדברי ריה"ל

היוצא לנו מכל האמור זה ששיטת הלוי היא שכל הפרטים הרבים והעצומים שיש בעולם הזה, הם כלים לגילוי מלכות שמים בעולם, ואל לנו לברוח מזה, וע"כ שלל הלוי בנחרצות את ההתבודדות כדרך חיים, כיוון שתפיסת חיים של התבודדות הינה בריחה מהעולם, וזה נוגד את ההבנה היסודית של הלוי שעבודת ה' אינה בריחה והתנתקות מכבלי העולם הזה, אלא גם העיסוק בצרכי חול ובעסקי הגוף - אם הם נעשים בדרך הנכונה ובכוונה הרצויה - נחשבים כעשיית רצון הבורא, ומהווים אמצעי לדבקות בו.

בדברים אלו אנו רואים שהיסוד החסידי שהובא במדור מחשבת יסוד, שעבודת ה' אינה דרך התנתקות ובריחה, אלא דווקא דרך חיבור וגילוי אורו בכל דבר, הוא למען האמת כלל לא חידוש חסידי אלא כבר נכתב על ידי רבינו הריה"ל...

לסיכום: בזמן שצורת החיבור של האדם אם הא-ל הוא באופן פרטני, הבורא נשאר כמשהו וירטואלי, שאפשר להתחבר אליו אם רוצים, אך אינו נכנס לחיי המעשה. אך כיוון שרצונו יתברך בבריאת העולם היא, שכל מציאות העולם תהיה כלי לגילוי מלכות שמים, זה מתאפשר, רק כשהכרה בא-ל היא דרך אומה שלמה המכירה בא-לוהיה, שאז נכנסת התורה לחיי החברה, וממילא שולל רבינו את חיי התבודדות, משום שדרך זו אינה מביאה כלל לתכלית המקווה, ורק בדיעבד אפשר להסכים להתבודדות מועטת כשאדם מרגיש [בטעות] שהעולם נוגד את הא-ל, אז ישנה אפשרות של התנתקות מהציבור, אך מטרתה כדי להתאחד אחר כך עם הכלל ולגלות את אלוקותו יתברך בכל.

"אני כנור לשיריך" רבי יהודה הלוי (ד')

שם השכינה שכנה לך,
ויוצרך
פתח למול שערי שחק
שעריך,

וכבוד אדני לבד היה מאורך, ואין
שמש וסהר וכוכבים מאריך.
אבחר לנפשי להשתפך במקום אשר
רוח אלהים שפוכה על בחריך.

שורות שיר אלה משרטטות את תודעתו של רבינו ביחס לעיר הקודש והמקדש. מבחינתו ירושלים אינה אתר גאוגרפי גרידא, אלא היא ירושלים של מעלה, העיר שבה מתחולל מפגש אדם וא-ל, בו נושקים שמיים וארץ...

במסעו השירי בארץ אין סתם אתרים, בכל מקום רואה הוא פיסת היסטוריה אלוהית, שמימית, מקודשת...

רואה הוא את המקומות בהם פגש יעקב אבינו את נוכחות ה': פניאל, מתניים, ובית אל.

שם נפתחו שערי שמים מול שערי הארץ, שם "רוח אלהים שפוכה על בחריך"... שם האור היחיד הוא אורו יתברך וכבוד ה' עלינו זורח, אין צורך בגרמי השמים על מנת להאיר את הארץ "וכבוד אדני לבד היה מאורך, ואין שמש וסהר וכוכבים מאריך"...

זוהי ציון שכולה הויית קדושה ורוחניות, ואל הוויה זו הוא משתוקק לפרוץ מתוך מרחב המקום הזמן שבו הוא נתון - "מי יתנני משוטט במקומות אשר נגלו אלהים לחוזק וצריך"...

זוהי ציון שגם בחול קדושה, כלשונו:
**מי נשמות - אויר ארצך, וממר דרוד
אבקת עפרך, ונפת צוף - נהריך...**

וכך מתהלך הוא שיכור ולא מייך, שכור מאהבת הארץ, מנשימת 'אויר ארצך' המשכר, מניחוח מר-דרוד עפרה של ציון האהובה, ו"נעם לנפשו הלך ערם ויחף עלי חרבות שמימה אשר היו דבריך"...

וכך הוא עומד ונכסף, מביט ומצפה, ל"ראות עלות אורך ויבקעו עליו שחרירך / לראות בטובת בחריך ולעלו בשמחתך בשונך אלי קדמת נעריך..."

המשך יבוא...

מיתרי הלב

בפרק הקודם עמדנו נפעמים מול פרצי הגעגועים והאהבה השזורים בין שורות שירו הגדול של הלוי "ליבי במזרח". בפרק זה נדלה עוד שיר מבארו הבלתי נלאה של הלוי, שיר מפורסם שבו משורר הוא לנו משיר ציון - הלא הוא השיר הידוע "ציון הלא תשאל".

**ציון, הלא תשאל לי לשלום אסיריך,
דורשי שלומך והם יתר עזריך?
מים ומזרח ומצפון ותימן שלום
רחוק וקרוב שאי מכל עברך,
ושלום אסירי תאוה, נתון דמעיו
קטל -**

**חרמון ונכסף לרדתם על הרריך;
שונה שיר זה מ"ליבי במזרח"
אותו הבאנו בפרק הקודם, בכמה
וכמה מובנים, ראשית כל בדרך
כתיבתו המרגשת - השיר כולו
הוא פנייה אישית של המשורר
אל ארץ חמדתו ואל ציון
אהובתו, מעין מכתב גלוי שהוא
מפנה אליה, ומשתף את הקורא בתוכנו...**

בשיר זה פונה הלוי וכאילו משוחח עם ציון וירושלים, ושואל אותה את שאלת השאלות, השאלה שאותה שאלו משך דורות אבותינו בגלות - איך יתכן שלמרות הכיסופים ולמרות אהבתנו הגדולה לארצנו הק' הגלות עדיין נמשכת?

וכתמיהתו של הלוי - ציון הלא תשאל לי לשלום אסיריך?
והלא אנו דורשי שלומך, הנכספים שדמעוניתנו כבר יהפכו לדמעות אושר שירדו על הרריך...

אחרי הקינה על הריחוק הפיזי הקשה, רואים באור אחר את המשך השיר שבו מתבטאת הקרבה הנפשית הבלתי ניתנת להפרדה... ובשורות השיר הבאות הוא כבר כמו מתאחד עם ארץ חמדתו, וציון עיד הקודש מנגנת על מיתרי לבבו, וכלשונו הזהב:

**לבכות עניתך אני תנים, ועת אחלם
שיבת שבותך - אני כנור לשיריך...**

ירושלים של מעלה

לבי לבית-אל ולפניאל מאד יקמה
ולמחנים וכל פגעי שהריך,

יוצא לאור ע"י מכון "קדמאה"
ובשיתוף עמותת קדושי מירון
עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשליער, הרב שמעון ליברמן
להערות והארות: kadmaa10@gmail.com



לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com